

Bibó István szalagavató beszéde **Elhangzott a 2005. december 3-án**

Kedves tizenkettedikesek, kedves Szülők, családtagok, barátok, kedves vendégeink!

Többször nem szoktuk észrevenni, hogy milyen gyakran forgunk olyan kérdések körül, amelyek végsőleg az ízlés problémájához vezetnek: mi szép, mi csúnya, mi tetszik, mi nem tetszik, mi ízléses, mi ízléstelen, és így tovább. Konkrét tétellel kapcsolatban - mint amilyen egy épület engedélyezése, egy ünnepség megrendezése, egy előadás értékelése - rossz esetben reménytelen viták folynak irányzatok, generációk, csoportok között; közepes esetben savanyú vagy kérdéses kompromisszumok jönnek létre, jó esetben pedig - ez elég ritka manapság - értelmes gondolkodás és beszéd után többé-kevésbé közös (és betartható) megegyezésre is lehet jutni. Mi a jelentősége, szerepe mindebben - vagyis inkább: mi volna a kívánatos szerepe - az ízlésnek, amelyről a közkeletű bölcsesség azt állítja: nem is érdemes foglalkozni vele vagy hivatkozni rá, hiszen ízlések és pofonok különböznek. A latin közmondás szerint: "De gustibus non est disputandum" - az ízlésekről nem érdemes vitatkozni. Szerintem: vitatkozni nem, de gondolkodni talán igen.

Tegyük félre most azt a kérdést, hogy az ízlés inkább egyéni, vagy inkább közösségi jellegű-e. Sokkal lényegesebb az, hogy mi valójában az ízlés, mire jó, mi a szerepe, és egyáltalán fontos-e ez a szerep.

Első közelítésben az ízlést a szépérzéssel szokás azonosítani: azzal a képességgel, amely eldönti, szép-e, tetszik-e, elfogadható-e "szépség" szempontjából a szemlélt műalkotás, a meghallgatott előadás, a megvásárolandó ruha, a berendezett lakás, a megítélendő teljesítmény. És - ami nagyon fontos - az ízlés, a biztos, a jó ízlés mindig gyorsan és mérlegelés nélkül dönt: nem támaszt feltételeket, nem oszt ki és nem ad össze pontszámokat, nem mérlegel érveket, nem keres és nem elemez okokat. Ilyen műveletek az utólagos kontroll során történhetnek, ezeket azonban már nem az ízlés végzi, hanem többször az értelem. Az ízlés munkájában viszont az egész személyiség és annak felhalmozódott tapasztalata dönt, egyszerre, gyorsan és mérlegelés nélkül, úgy, ahogy egy találkozásban döntünk a szembejövőről, a másikról. Igen vagy nem.

Ha így végiggondoljuk, világos lesz, hogy a szépérzék az ízlésnek csak egyik összetevője. Legalább annyira fontos - helyesebben: fontos volna, ha megvolna az ízlésünkben - a jószág iránti érzék, a tisztesség-érzék, az igazság-érzék, stb, amely ezeket az értékeket (vagy ezeknek a hiányát) ugyanúgy felismeri, gyorsan és mérlegelés nélkül, mint a szépet és a csúnyát. A görögök ugyan azt állították, hogy ami szép, az egyúttal igaz is és nem lehet hazug, de ez sajnos csak a művészi szépségre ér-vényes; a való életben a szépség együtt járhat a hazugsággal, gonoszsággal, zavarossággal. (A görögök egyébként ezt is tudták: lásd a gyönyörű Medúza mondáját, akinek arca olyan szép volt, hogy minden tekintetet magára vonzott, hogy azután a reá te-kintőket saját gonosz pillantásával kövé változtassa).

A nem eléggé biztos, kiműveletlen vagy egyoldalú ízlés gyakran esik ebbe a csapdába. Ilyenkor mondjuk, hogy "hova tettem a szememet, amikor erről a gyönyörű lányról azt gondoltam, ő legyen a gyerekeim anyja, s hogyhogy nem vettem észre, hogy a buszon soha nem adta át a helyét senkinek és egyetlen kisgyerekre sem mosolygott rá?" Vagy "miért gondoltam erről a jóképű fiúról, hogy a nekem tett ígéreteit betartja, mikor tudtam, hogy másokat milyen gyakran átejt?" - Pedig nagyon egyszerű dolog történt csupán: a vágy és az akarat csapdát állított az ízlésemnek, amelyből csak a szépérzék működött úgy-ahogy. Így lesz a rosszul működő ízlés révén abból, hogy "meglátni és megszeretni

egy pillanat műve volt" az, hogy "meglátni és megszívni" volt egy pillanat műve.

Az ízlést épp ezért művelni és fejleszteni kell, s ha van rá idő, döntéseit az értelem kontrolljának is alávetni. De ha nincs idő, akkor bizony pillanat alatt kell eldönteni, egy köszönés, egy mondat, egy gesztus, egy tekintet alapján, hogy a balese-tet szenvedett gyereket rábízhatom-e egy ismeretlen autósra, aki segíteni állt meg nekünk az úton; vagy hogy hihetek-e egy olyan diáknak, aki ugyan eddig nem hazudott nekem, de most valami nagyon valószínűtlen dolgot állít; fogadjak-e el egy ígéretet írásbeli megerősítés nélkül vagy nem - stb.

Az ízlés munkája tehát nem értelmi művelet, bár nem nélkülözheti az előzetes értelmi és érzelmi felkészülést és az értelem utólagos kontrollját. A döntés pillanatában azonban - mert ez többnyire pillanat - nem az értelem és nem is az érzelem dolgozik, hanem maga az ízlés, amely az értelemmel, érzelemmel, vágygal, akarattal egyenrangú - legfeljebb kevésbé értékelt és ezért kevésbé kiművelt - önálló képességünk, amely egyenértékűen nem pótolható és nem helyettesíthető más képességekkel és tulajdonságokkal.

Amikor tehát ízlésszerű dolgokról vitázunk, tudnotok kell, hogy sokkal többről van szó, mint arról, hogy mit tartunk szépnek vagy csúnyának. Kockázatokkal is járó, csapdákat is rejtő, de mással nem helyettesíthető nagyon fontos képességünkről van szó; *az értékek iránti érzékenységen alapuló és az élet minden területére kiterjedő helyzetfelismerő képességről*, amelyet érdemes használni is, és gondozni, fejleszteni is. S ha kisebb-nagyobb téttel járó helyzetekben gyakoroljuk és műveljük, akkor kritikus pillanatokban - éppen gyors reagálása folytán - pótolhatatlan szolgálatot tehet. Nemcsak a műgyűjtésben vagy lakáskultúrában, de személyekkel kapcsolatban, erkölcsi vagy akár politikai kérdésekben is eligazíthat, vagy legalábbis figyel-meztethet: bízhatok-e valakiben vagy nem, higgyek-e egy politikusnak vagy nem, adjak-e még egy esélyt valakinek vagy nem, stb. Viselkedésben, emberismeretben, közösségi létben nélkülözhetetlen.

Egy ilyen ünnepi rendezvény, mint a mai, nagyon alkalmas arra, hogy ízlésünket használjuk, gyakoroljuk, próbára tegyük, "teszteljük", másokéval összevessük. Azonban itt az ideje, hogy az elméletből a gyakorlat területére lépve befejezzem mondanivalómat.

Két évvel ezelőtt ugyanezen az alkalmon minden elméleti fejtegetés nélkül közöltem az összegyűlt diákokkal, hogy nagyon szépek; s utána röviden számot adtam arról, miért fontos ez számomra. Azaz ízlésem döntését értelmi kontrollnak vetettem alá, s ebből lett a szalagavató megnyitója. Most fordítva történt: előbb az elmélet (amellyel remélem, felkeltettem benneteket azt a benyomást, hogy ízlés dolgában tévedhetetlen vagyok), hogy ezután kijelentsem: nagyon szépek vagytok, nemcsak a lányok, hanem a fiúk is. - Ne ijedjete meg: a két évvel ezelőtti indoklást a jelenlévők kímélete okán nem fogom felolvasni, de akit érdekel, szívesen a rendelkezésére bocsátom. Addig is - és ezennel - a szalagavató bált megnyitom.